

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواران

درس تمهیدی فی الفقه الاستدلالی

کتاب الطهاره
(سطح دو)

درس سوم

استاد: حجت الاسلام والمسلمین امینی

آموزشیار: آقای مهاجری

در کتب فقهی معمولاً اولین کتابی که مورد بحث قرار می‌گیرد کتاب طهارت است. مؤلف نیز از این قاعده مستثنی نبوده و کتاب طهارت را به عنوان نخستین بحث مورد بررسی قرار می‌دهد. در این کتاب اقسام آبها و احکام هر کدام، احکام تخلی، وضو، غسل، تیمم، نجاسات و مطهرات مطرح می‌شود. در این درس شش مساله از مسائل مربوط به تقسیم بندی آبها و احکام آب مضاف بیان خواهد شد و در ادامه مستندات سه مساله از این شش مساله مورد بررسی قرار خواهد گرفت. برای فهم بهتر این درس توصیه می‌شود به بحث تقسیم منطق مراجعه شود.

متن عربى

تقسيم المياه و احكامها

تقسيم الماء

ينقسم الماء الى مطلق و مضاف. و المضاف طاهر فى نفسه و ليس بمطهر من الحدث و لا من الخبث. و اذا لاقى نجاسة تنجس جميعه مهما كان مقداره الا مع التدافع فلا ينجس جميعه.
و المستند فى ذلك:

١- اما انقسام الماء الى مطلق و مضاف، فهو وجدانى لا يحتاج الى دليل . اجل اطلاق لفظ الماء على المضاف مجاز، فالتقسيم من باب تقسيم الشئ الى نفسه و الى غيره.

٢- و اما ان المضاف طاهر فى نفسه، فلقاعدة الطهارة المستفادة من موثقة عمار الساباطى عن ابى عبد الله عليه السلام : «كل شئ نظيف حتى تعلم انه قدر، فاذا علمت فقد قدر و ما لم تعلم فليس عليك». مضافاً الى استصحاب الطهارة مع فرض طهارة الاصل.

٣- و اما انه ليس بمطهر من الحدث، فهو المشهور بين الاصحاب. و يكفى لاثبات ذلك مجرد الشك فى رافعيته للحدث، فان ارتفاع الحدث به يحتاج الى دليل - استصحاب بقاء الحدث بعد الغسل - و هو مفقود. بل الدليل على العدم موجود، و هو قوله تعالى: (فلم تجدوا ماءً فتيمموا صعيداً طيباً).

تعریف طهارت

طهارت در لغت^۱ به معنای پاک شدن از آلودگی هاست و در اصطلاح به معنای استفاده از مطهراتی مثل آب و خاک به منظور ایجاد طهارت است. وضو و غسل و تیمم حالتی در روح انسان ایجاد می کنند که قابلیت نزدیکتر شدن به خدا را پیدا می کند همانگونه که در حدیث هم آمده است که وضو نور است. طهارت شامل وضوء، غسل و تیمم می شود و مشروط به قصد قربت می باشد و به خاطر همین است که در بخش عبادات گنجانده شده است.

شبهه

در کتاب الطهاره از مواردی مانند اقسام آبها و احکام آنها، احکام تخلی، وضوء، غسل، تیمم، مطهرات، نجاسات و ... بحث شده است که برخی از آنها مانند وضوء و غسل و تیمم مشروط به قصد قربت هستند و مناسبت دارد که در قسم عبادات آورده شوند ولی مباحثی مانند اقسام آبها و احکام آنها، احکام تخلی، مطهرات، نجاسات، کیفیت تطهیر و ... در این کتاب وجود دارد که قصد قربت در آنها دخالتی ندارد و به تعبیر دیگر عبادی نیستند و سوال این است که چرا مباحث مربوط به آنها در قسم عبادات آورده شده است؟

جواب

مباحث اصلی کتاب الطهاره در رابطه با طهارات ثلاث یعنی وضوء، غسل و تیمم است که جزء عبادات هستند و فقهاء موارد دیگر را به مناسبت و استطراداً بحث نموده اند مثلاً از آنجا که وضوء احتیاج به آب دارد، در این کتاب مباحث مربوط به آبها هم آورده شده است، سائر موارد غیر عبادی هم هر کدام به مناسبتی و از باب تبیین مطالب مرتبط با مباحث اصلی کتاب مورد بحث قرار گرفته اند.

اقسام آبها و احکام آنها

مساله اول:

آبها بر دو قسم هستند: آب مطلق و آب مضاف.

مساله دوم:

آب مضاف خود به خود پاک است؛ مثلاً آب گل آلود یا آب هندوانه یا آب سائر میوه ها به خودی خود پاک است.

مساله سوم:

آب مضاف باعث طهارت از حدث نیست و وضوء و غسل با آن صحیح نمی باشد.

مساله چهارم:

آب مضاف باعث طهارت از خبث نیست و با آن نمی توان چیز متنجس را پاک نمود.

مساله پنجم:

^۱ . هی لغة النظافة و النزاهة من الأدناس و شرعاً بناءً علی ثبوت الحقائق الشرعیة استعمال طهور مشروط با نية. الروضة البهية فی شرح اللمعة الدمشقية، کتاب الطهارة.

آب مضاف به مجرد برخورد با نجاست نجس می‌شود و لو اینکه مقدار آن بسیار زیاد باشد و لازم نیست که رنگ یا بو یا مزه نجاست را به خود بگیرد.

مساله ششم:

اگر آب مضاف با فشار به نجاست برخورد کند؛ مثلاً از بالا بر روی نجاست ریخته شود، فقط مقداری که به نجاست برخورد نموده است نجس می‌شود و آبهای باقی مانده در ظرف نجس نمی‌شود با اینکه بین دو آب در حین برخورد اتصال وجود دارد.

FG ۱

تطبیق

تقسیم المیاه و احکامه

تقسیم آبها و احکام آنها

تقسیم الماء

تقسیم آب

ینقسم الماء الی مطلق و مضاف. و المضاف طاهر فی نفسه و لیس بمطهر من الحدث و لا من الخبث. و اذا لاقی نجاسة تنجس جمیعہ مهما کان مقداره الا مع التدافع فلا ینجس جمیعہ.

آب به مطلق و مضاف تقسیم می‌شود. و آب مضاف به خودی خود پاک است و پاک کننده از حدث و خبث (نجاست) نفی باشد. و هنگامیکه با نجاست برخورد نماید هر مقداری که باشد، تمامش نجس می‌شود مگر با فشار (بر روی نجاست بریزد) که در این صورت همه آن نجس نفی شود. (فقط آن مقداری که با نجاست برخورد کرده نجس می‌شود).

Sco ۱: ۱۱:۱۷

مستند مساله اول و دوم

مستند مساله اول

این که آبها به دو قسم مطلق و مضاف تقسیم می‌شوند یک امر وجدانی است. توضیح اینکه در منطق تصدیقات یقینی را به دو قسم ضروری و نظری تقسیم می‌کنند. تصدیقات یقینی ضروری آنهایی هستند که نیازی به فکر و نظر ندارند و تصدیقات یقینی نظری آنهایی هستند که با فکر و نظر از ضروریات به دست می‌آیند. ضروریات هم اقسامی دارند که یک قسم آنها مشاهدات و محسوسات هستند که با حواس ظاهری انسان مثل باصره درک می‌شوند و یک قسم آنها وجدانیات هستند که با حواس باطنه درک می‌شوند. در اینجا هم تقسیم آب به دو قسم مطلق و مضاف از وجدانیات^۱ است و انسان با حواس باطنی خود درک می‌کند که آب همین دو قسم را دارد.

اشکال

^۱ . بیاندهشیم: آیا منظور از وجدانی بودن در این بحث، وجدانی بودن به معنای منطقی آن است یا معنای دیگری مد نظر است؟

تقسیم آب به مطلق و مضاف درست نیست زیرا در منطق آمده است که تقسیم در صورتی صحیح و حقیقی است که مقسم قابل حمل بر اقسام باشد؛ مثلاً اگر کلمه را به سه قسم فعل، اسم و حرف تقسیم می‌نمائیم، مقسم قابل حمل بر هر کدام از اقسام است، مثلاً می‌توان گفت که «الفعل کلمه» یا «الاسم کلمه» ولی در اینجا حمل آب بر آب مضاف، صحیح نیست و مثلاً نمی‌توان گفت که آب هندوانه آب است پس تقسیم آب به دو قسم مطلق و مضاف مجاز است زیرا حمل آب بر آب مضاف، صحیح نمی‌باشد پس آب مضاف از اقسام آب نیست و تقسیم مجازی و اذقیل تقسیم شیء به خودش و غیر خودش می‌باشد.

مستند مساله دوم

دلیل پاک بودن آب مضاف به خودی خود دو چیز است:

الف. قاعده طهارت که مضمون آن این است که هر چیزی پاک است مگر آن که علم به نجاست آن داشته باشیم. در اینجا هم ما علم به نجاست آب مضاف نداریم پس پاک است.

مستند قاعده طهارت موثقه عمار ساباطی از امام صادق علیه السلام است که مضمون آن این است که همه چیز در عالم پاک است مگر آنکه علم به نجاست آن داشته باشی پس در برخورد با هر چیزی، حکم به پاک بودن آن می‌کنیم مگر آنکه علم به نجاست آن داشته باشیم.

ب. استصحاب طهارت، به این شکل که آب قبل از اینکه تبدیل به آب مضاف شود پاک بوده است و الان شک می‌کنیم که نجس است یا نه که به خاطر استصحاب حالت سابقه حکم به طهارت آن می‌نماییم. مثلاً آب هندوانه زمانی که در هندوانه بود پاک بود، الان هم که تبدیل به آب هندوانه شده است حکم به پاک بودن آن می‌نمائیم البته این استصحاب طهارت در صورتی جاری است که خود هندوانه که منشأ آب هندوانه است پاک بوده باشد و الا این استصحاب جاری نمی‌شود.

نکته

یکی از فرقه‌های قواعد فقهی و اصولی این است که قواعد فقهی به گستردگی قواعد اصولی نیست مثلاً قاعده طهارت در ابوابی مثل صلوه و حج و... کاربرد ندارد ولی قاعده ای اصولی مثل استصحاب در کل فقه کاربرد دارد.

FG۲

تطبیق

و المستند فی ذلک:

۱- اما انقسام الماء الی مطلق و مضاف، فهو وجدانی لا یتحتاج الی دلیل . اجل اطلاق لفظ الماء علی المضاف مجاز، فالتقسیم من باب تقسیم الشیء الی نفسه و الی غیره.

و مستند در آن (مسائلی که گفته شد):

۱- اما تقسیم آب به مطلق و مضاف امری وجدانی است که احتیاج به دلیل ندارد بل اطلاق نمودن لفظ آب بر آب مضاف مجاز است پس تقسیم مذکور از باب تقسیم یک شیء به خودش و غیر خودش می‌باشد.

۲- و اما ان المضاف طاهر فی نفسه، فلقاعدۃ الطهارة المستفادة من موثقة عمار الساباطی عن ابی عبد الله علیه السلام : «کل شیء نظیف حتی تعلم انه قدر، فاذا علمت فقد قدر و ما لم تعلم فلیس علیک». مضافاً الی استصحاب الطهارة مع فرض طهارة الاصل.

۲- و اما اینکه آب مضاف به خودی خود پاک است به خاطر قاعدۀ طهارت است که از موثقه عمار ساباطی از امام صادق علیه السلام استفاده می‌شود: «هر چیزی پاک است تا اینکه بدانی نجس است، پس هنگامیکه نجاست آن را دانستی، نجس است و تا زمانیکه علم به نجاست آن نداشته باشی، بر تو چیزی نیست». دلیل دیگر، استصحاب طهارت می‌باشد، البته در صورتی که فرض شود اصل و منشأ آب مضاف پاک باشد.

SCO۲: ۲۲:۱۴

مستند مسأله سوم

عدم مطهریت آب مضاف از حدث بین علماء مشهور است و دو دلیل می‌توان بر آن اقامه نمود:
الف. استصحاب بقاء حدث بعد از تطهیر با آب مضاف؛ به این ترتیب که بعد از وضوء یا غسل با آب مضاف شک می‌کنیم که آیا طهارت از حدث حاصل شده است یا نه و بر اساس استصحاب، حکم به بقاء حدث می‌نمائیم.
ب. نص آیه قرآن که می‌فرماید: (فلم تجدوا ماءً فتیمموا صعیداً طیباً)^۲ که مضمون آن این است که اگر آب نیافتید، تیمم نمائید و همانطور که بیان شد بر آب مضاف اطلاق نمی‌شود و معنای آیه این می‌شود: «در صورتی که آب مطلق نیافتید وظیفه شما تیمم است و لو اینکه آب مضاف هم داشته باشید» و این نشانگر این است که آب مضاف قابلیت رفع حدث را ندارد و الا آیه به این نکته اشاره می‌کرد که اگر آب نداشتید در صورت دسترسی به آب مضاف، با آب مضاف وضوء بگیرید. و همین عدم اشاره نشانگر این است که آب مضاف قابلیت تطهیر از خبث را ندارد.

FG ۳

تطبیق

۳- و اما انه لیس بمطهر من الحدث، فهو المشهور بین الاصحاب. و یکفی لاثبات ذلک مجرد الشک فی رافعیته للحدث، فان ارتفاع الحدث به یحتاج الی دلیل - لاستصحاب بقاء الحدث بعد الغسل - و هو مفقود. بل الدلیل علی العدم موجود، و هو قوله تعالی: (فلم تجدوا ماءً فتیمموا صعیداً طیباً)^۲.

۳- و اما اینکه آب مضاف پاک کننده از حدث نیست، بین اصحاب مشهور است و برای اثبات آن مجرد شک در اینکه آیا آب مضاف برطرف کننده حدث است یا نه، کفایت می‌نماید، زیرا برطرف شدن حدث بواسطه آب مضاف نیاز به دلیل دارد - زیرا استصحاب باقی ماندن حدث وجود دارد - و دلیلی در مقام وجود ندارد بلکه دلیل بر عدم برطرف شدن حدث وجود دارد که این قول خداوند متعال است که می‌فرماید: «اگر آبی نیافتید بر زمین پاکی تیمم نمائید».

SCO۳: ۲۸:۴۹

۱. وسائل الشیعه، باب ۳۷ من ابواب النجاسات، حدیث ۴.

۲. النساء: ۴۳.

۳. النساء: ۴۳.

چکیده

۱. آب به دو قسم مطلق و مضاف تقسیم می‌شود؛ آب مضاف به خودی خود پاک است و لی به واسطه آن طهارت از حدث و خبث حاصل نمی‌شود.

۲. آب مضاف هر مقداری که باشد، به مجرد برخورد با نجاست نجس می‌شود مگر اینکه با فشار به نجاست برخورد نماید که در این صورت فقط مقداری از آن که به نجاست برخورد نموده است نجس می‌شود.

۳. تقسیم آب به مضاف و مطلق از امور وجدانی است و نیاز به دلیل ندارد.

۴. پاک بودن آب مضاف به خودی خود به دو دلیل است:

الف: قاعده طهارت؛

ب: استصحاب طهارت در صورتی که منشأ آن طاهر باشد.

۵. عدم مطهریت آب مضاف نسبت به حدث مشهور است و دو دلیل دارد:

الف: استصحاب حدث؛

ب: آیه شریفه قرآن که می‌فرماید: (فلم تجدوا ماءً فتيمموا صعيداً طيباً)¹.

۱. النساء: ۴۳.